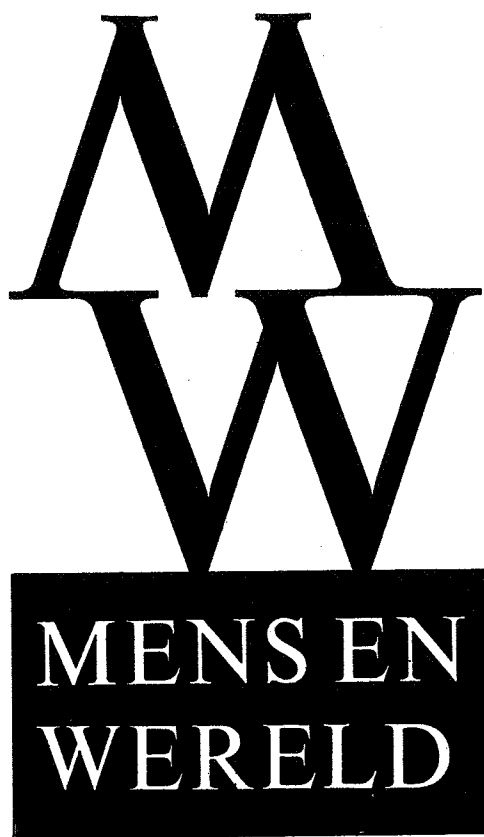

Kan Erasmus ons nog inspireren?

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Versijnt om de veertien dagen

**24ste jaargang nummer 12
14 juni 1969**

Hoofdredacteur: dr. A. L. Constandse

Redactieraad:

**mr. dr. M. Rood-de Boer, prof. dr. J. C. Brandt
Corstius, H. Mozes, mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof**

Redactiesecretaris: F. C. van Soesbergen

Paulus Buyslaan 23, Amersfoort

Telefoon 03490-16474

Administratie, abonnementen en advertenties:

postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641

giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijzen per jaar:

voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname

en de Antillen f 9,50,

overige landen f 12,-

Losse nummers f 0,50

In dit nummer (8 pag.) o.a.:

Ir. O. Birman: Onsterfelijkheid (pag. 3)

J.L. Sluiter: De boodschap van Erasmus (pag. 4)

B. Stroman: Mroze's betrekkelikheden (pag. 5)

**M.W. Verduijn: Geestelijk leven, een staatszaak?
(pag. 6)**

HET jaar 1969 is geproclameerd tot Erasmusjaar. In Rotterdam is naar aanleiding van het feit, dat onze grote humanist daar vijfhonderd jaar geleden is geboren het toneelstuk gespeeld, dat Garnt Stuiveling reeds jaren geleden heeft geschreven. Er was aan jongere auteurs (Harry Mulisch en vervolgens Hugo Claus) verzocht iets in de modernste trant te componeren. Maar geen van beiden voelden zij zich tot Erasmus aangetrokken. Deze was hun niet 'geëngageerd' genoeg, hij zou geen partij hebben gekozen in de meest brandende geschillen van zijn tijd. Voorzichtig en kleurloos leek hun de humanist. Inderdaad zijn er geen schokkende uitspraken bij Erasmus te vinden.

WAT had Erasmus moeten doen? Hij ontkende dat hij de christelijke (katholieke) religie had verloochend. De beschuldiging dat hij eigenlijk een protestant en lutheraan was wees hij verontwaardigd af. Op de keper beschouwd heeft hij veel meer aan de grieks-romeine cultuur ontleend dan aan de christelijke godsdienst, maar hij was geen propagandist voor een bepaalde zaak. En stellig was hij geen lutheraan. De protestantse beweging van zijn tijd was geestelijk veel conservatiever, vromer, autoritairder dan de katholieke intellectuelen van de Renaissance, die veel minder geloofden. Men kan zeggen dat Erasmus de bescherming genoot van hoge edellieden en zelfs vorsten (zoals Philips de Schone en Karel V) maar hij wakte toch zonder ophouden de koningen en pausen op, geen oorlog te voeren. En Luther was een vorstenknecht, die de oorlog rechtvaardigde en geschreeuwd heeft om geweldadige onderdrukking van opstandige boeren. Erasmus moge dan 'ethisch' zijn geweest, hij getuigde van heel wat meer sociaal verantwoordelijkheidsgevoel dan Luther en later Calvin.

HET kan dus wel zijn dat de in Rotterdam geboren humanist niet inspireert tot revolutionaire daden of woorden. Hij was geen Che Guevara, die (symbolisch) de centrale figuur zal zijn van een soort opera, die het collectieve werkstuk zal worden van non-conformistische auteurs en componisten, zoals Mulisch, Claus, Peter Schat. Onder de naam 'Reconstruction' zal het zijn première beleven in het Holland-Festival. Het schijnt dat daarin aan Erasmus een bediendenrol is

toebedeeld. Maar de zeer oorspronkelijke componist Ton de Leeuw heeft toch in Erasmus' 'Klacht van de vrede' (Lamento Pacis) voldoende stof gevonden om er moderne muziek op te componeren. Zijn opvatting van Erasmus' betekenis is tamelijk positief.

TON de Leeuw noemt de tekst van Erasmus 'een grote aanklacht tegen de oorlog, tegen vrijwel alle leidende personen en instellingen uit het politieke, maatschappelijke en religieuze leven, culminerend in een oproep tot werkelijke vrede, die in zijn machteloosheid even pathetisch aandoet als overeenkomstige pleidooien uit onze dagen.' Misschien stond Erasmus boven de partijen, omdat hij te intelligent en te verziend was om zich achter een vaandel te scharen. Hij was wellicht een dromer. Maar alle praktische mensen zijn er na 450 jaar nog niet in geslaagd de ellende op te heffen, die in Lamento Pacis dramatisch wordt beschreven. 'Of zijn juist de mannen van de praktijk degenen die de oorlogsmachine op gang houden?' vraagt Ton de Leeuw.

ZELFS vandaag, aldus de componist, is het maar 'aan weinigen gegeven om boven de partijen, boven de denkschematismen, de slogans, de vooroordelen en de halve waarheden, het verre ideaal na te streven van een werkelijke ontplooiing van de menselijke mogelijkheden.' Dit is een rechtvaardig oordeel over de betekenis van Erasmus. Deze was sociaal gesproken helemaal geen revolutionair, hij had met de arbeiders en boeren, de bedienden en ambachtslieden weinig gemeen. In het klooster waarin hij was opgevoed was zijn aandacht niet gericht op de horigheid en armoede van de laagste klassen der maatschappij. Het is waar dat Erasmus leefde in bevoorrechte kringen en omstandigheden. Maar wel heeft hij de verschrikkingen en absurde oorzaken van de oorlogen gezien en beschreven. Leest men zijn commentaar op het gezegde: 'De oorlog is zoet voor wie hem niet kennen', dan is dit een verhandeling over hetgeen het internationale recht zou moeten zijn. Het is een afwijzing van alle drogredenen die zijn aangevoerd om een oorlog te beginnen. En in een tijd dat kernwapens worden gefabriceerd alsof het tractoren waren biedt Erasmus een gezond tegenwicht tegen militaristische ideologieën.

KRITISCH ALLERLEI

Koopwaar

ER zijn Afrikaanse moslimpelgrims naar Mekka, die op hun tocht uit Afrika slavinnen meeneemen, die zij in Saoedi-Arabië verkopen. De prijzen kunnen oplopen tot ongeveer 8500 gulden, waardoor de pelgrim er zijn kosten uit heeft. Dit heeft het conservatieve Engelse parlementslid sir Douglas Glover op een bijeenkomst in het Lagerhuis meegedeeld. Parlementsleden van alle partijen besloten tot oprichting van een comité om de slavernij definitief uit te bannen. Sir Douglas werd tot voorzitter van het comité gekozen. Het heeft tot doel het probleem van de verkapte slavernij onder de aandacht te brengen van de volgende conferentie van Gemenebest-ministers. Verder wil men het probleem aan de orde stellen in de Verenigde Naties. Dit laatste zal dan niet voor het eerst gebeuren!

Protest

THE National Black Economic Development Conference, een nieuwe organisatie van strijd bare negers, heeft een herstelbetaling van 500 miljoen dollar geëist van de 'blanke kerken en synagogen'. De eis werd gesteld in een gesprek dat de NBEDC had met twee bisschoppen van de Episcopal kerk. De organisatie riep de Afro-Amerikanen op alle bureaus van godsdienstige instituten te bezetten totdat haar eis is ingewilligd. De actie houdt ook in sit-in demonstraties in daartoe zorgvuldig gekozen kerken.

Vader

DE regering in Bonn heeft een nazistische groepering in strijd met de grondwet verklaard. Zes mannen zouden de oprichtingsvergadering houden van de 'Federatie van Duitse Nationaal-Socialisten'. Een woordvoerder van het ministerie van binnenlandse zaken verklaarde, dat het hier ging om een 'politieke vereniging zonder enige werkelijke betekenis' maar de regering vond toch, dat het clubje ongrondwettig was. De geestelijke vader van de federatie was Wolf-Dieter Eckart, een elektronica-expert uit Hamburg, die gelooft dat alleen het nationaal-socialisme Duitsland kan vrijwaren van onder de voet gelopen te worden door het communisme. Eckart pleegt iedere avond tot een portret van Hitler boven zijn bureau te bidden: 'Onze vader... bescherm ons tegen het kwaad van zelfvernietiging en zorg ervoor dat onze nakomelingschap niet wordt geofferd. Amen.' Het is een vorm van waanzin, maar die kan in de politiek veel succes hebben!

Jezus

MAAR hoe trad Jezus op? Juist helemaal niet als het middelpunt van 'de daverende dingen dezer dagen'. Jezus was door en door nederig. Hij werkte juist stil en zonder enig gerucht. Wars van alle publiciteit. Zwijgend over allerlei 'aktuele problemen' en sprekend over dingen, waarin vandaag geen journalist enig krantennieuws zou zien. Tegenover zijn tegenstanders in de Joodse kerk was hij een Lam-van-een-man, die geen enkele 'aktie' of 'kruistocht' begon. Volkomen vreemd aan de huidige democratische 'protest'-geest. Kortom: vleselijk gezien absoluut geen Man om mee weg te lopen. Dit vindt de gereformeerde ('vrijgemaakte') Kamper Kerkboede. Niet gek.

Houtsnede Han Krug

Maria

OVER de kerk schrijven is en blijft gevaarlijk en toch kunnen we het niet goed laten. Zeker niet nu in de kerk van Thorn een paar heilige beelden naar beneden zijn gevallen en op drie kleine meisjes terecht kwamen. Het meisje dat de H. Maria op haar dak kreeg is er het ergste aan toe, maar ze maakt het al weer wat beter. De H. Johannes bleek het minst gevaarlijk te zijn want die getroffen konden zo uit het ziekenhuis naar huis getransporteerd worden. Wat allemaal niet wegneemt dat er nogal wankelbare elementen in onze kerken aanwezig zijn. Aldus de Maaspost, met of zonder ironie?

Angst

ONLANGS is aan vrouwelijke lyceïsten in de Griekse stad Komotini verboden de bioscoop te bezoeken. Nu is opnieuw een maatregel getroffen om de meisjes tegen verderfelijke invloeden te beschermen. Zij mogen voortaan ook niet meer bij bioscopen blijven stilstaan om foto's te bekijken, zelfs al zijn ze in gezelschap van hun ouders. Het schijnt in Griekenland maar niet goed te

kunnen gaan met zaken die hun naam aan het Grieks ontleen. Zaken als bioscoop en democratie bijvoorbeeld.

Witte Wijven

HET Amsterdamse Provoraadslid Irene van de Weetering heeft het zgn Witte Wijven-plan (een nota inzake preventieve puber- en adolescentenzorg) bij de gemeenteraad ingediend. Hierin wordt de inwoners van Amsterdam geadviseerd zich in verband met de overbevolking bij het verwekken van kinderen tot twee te beperken. De noodzaak tot het van gemeentewege verstrekken van voorbehoedsmiddelen aan jongeren is volgens het Provo-raadslid duidelijk aantoonbaar, als men de stijging van het aantal ongehuwde moeders onder de 20 jaar in Amsterdam bekijkt. In 1958 waren dat er 93, maar binnen tien jaar verdubbelde dit aantal zich bijna, nl. tot 177 in 1966. 'En dat zijn dan nog alleen maar de cijfers van de Unie van Verenigingen voor Ongehuwde Moeders', aldus Irene.

Honden pil

OOK in Rome bestaat een NVSH, maar die heet dan de Italiaanse Bond voor Demografische Voorlichting. Hij bestaat in strijd met een wet die openlijke voorlichting omtrent geboorten-beheersing verbiedt. Even zo vrolijk hebben in het kader van die bond vier artsen, een socioloog en zowaar ook een staatssecretaris een kliniek voor geboorten-beheersing geopend. In theorie kunnen zij worden veroordeeld tot één jaar gevangenisstraf, aldus de Groene. En nu we het toch over geboorten-beheersing hebben: dezer dagen wordt in Groot-Brittannië een pil in de handel gebracht ten behoeve van de 4 miljoen honden die in dat land leven en blaffen. Namens de fabriek, die dat dingetje maakt, is meegedeeld dat honden het lekker vinden. Het huisdier zal de pil slechts mogen innemen op voorschrift van een dierenarts. De prijs zal afhankelijk zijn van de grootte van de hond.

Televisie

HEEFT televisie politieke invloed? John Whale, een voormalig Brits televisiereporter, gelooft er niet in. Als televisie een tiende van de invloed had die zij volgens politici heeft, zou het tonen van de afgrijselijke Vietnam- en Tsjechoslowakije-taferelen zó'n uitbarsting van verontwaardiging bij het publiek teweeg hebben gebracht dat men niet wilde rusten vóór er vrede en recht in deze landen was.

Hij hecht erg aan wat een BBC-onderzoek heeft uitgewezen: dat kijkers niet bekeerd worden, maar hoogstens overtuigd van hun eigen gelijk. Het nadeel van televisie is, dat zo weinig ideeën kunnen worden overgebracht. Whale zegt: 'Als gevolg van natuurlijke en kunstmatige krachten is televisie verplicht meer de nadruk op beelden dan op ideeën te leggen, meer op het abnormale dan op het normale, meer op mensen dan op onderwerpen, meer op merkwaardigheden dan op karakter, meer op conflict dan op harmonie, meer op wat de regeerders wensen te tonen dan wat de regeerders wensen te zien.' En vandaar dus die geringe politieke invloed!

Babies

HET aantal buitenechtelijk geboren kinderen, dat in 1945 7322 bedroeg en tot 1955 geleidelijk daalde tot 2800, is sindsdien weer gestegen tot 4823 in 1968. Absoluut gezien is het aantal minderjarige niet-gehuwde moeders bijzonder groot: ongeveer 42 percent van het totaal. In Nederland staan 22 tehuizen, waarvan 10 katholieke die ruim 75 percent van de opnamen voor hun rekening nemen. In de loop der jaren is het aantal minderjarige niet-gehuwde moeders, dat werd opgenomen in een van de tehuizen, een steeds groter deel van het geheel gaan vormen. Nu al is 60 percent van hen beneden de 21 jaar. Dit zijn de cijfers. Conclusies? De pil moet zonder recept verkocht worden, om verdere 'bedrijfsongevallen in de liefde' te voorkomen!

De blanke

*De blanke heeft mijn vader vermoord:
mijn vader was edel.
De blanke heeft mijn moeder geschonden:
mijn moeder was schoon.
De blanke heeft mijn broeder op smoorhete
wegen doen bezwijken:
mijn broeder was sterk.
Toen heeft de blanke zich tot mij gericht
met zijn rode handen
vol zwart bloed
en met zijn stem van een meester:
'Hee, boy, een stoel, een handdoek en water!'*

DAVID DIOP

(Neger-dichter uit Ivoorkust)

Onsterfelijkheid

ONDANKS alle pogingen in het verleden om het bestaan van 'bovennatuurlijke' krachten wetenschappelijk aan te tonen is er niet meer veel overgebleven dat er op dit gebied als serieus kan worden aangezien. Wat is de diepere oorzaak daarvan? Onder de titel 'Long dream ending' bespreekt Dr. Ch. Evans in 'New Scientist' van 20 maart jl. het feit, dat het spiritisme, het geloof in spoken en de parapsychologie gedurende de laatste decennia steeds meer aan terrein hebben verloren. Hij is van mening dat het idee, dat er 'geesten' bestaan met wie men zich – eventueel door bemiddeling van een 'medium' – in persoonlijke verbinding kan stellen, gebaseerd was op de religieuze opvoeding van de mensheid. Voor gelovigen was nl. de gedachte logisch dat de menselijke persoonlijkheid de dood overleeft omdat de mens 'onsterfelijk' is. Men mocht dus aannemen dat het niet onmogelijk is met 'afgestorven zielen' in verbinding te treden en ook 'rematerialisatie' moest mogelijk zijn.

IN een bepaalde periode hielden zich vele mensen in zgn. seances ernstig bezig met bezwering van geesten. Tot hun verdriet werden echter met de tijd steeds meer bezweerders als zwendelaars ontmaskerd. Het geloof in het 'bovennatuurlijke' kon men echter niet zo vlug laten varen. Men begon zich bezig te houden met andere onverklaarbare verschijnselen die men meende te hebben waargenomen, zoals voorvoelens die latere gebeurtenissen voorafgingen, voorspellingen gedurende dromen, visioenen van catastrofen die zich op verre afstand afspeelden en andere mystische aangelegenheden. Om licht in deze duistere zaken te brengen probeerden 'Instituten voor psychische research' de gedaanten van 'Poltergeïstern', de stemmen van spokende ridders en nonnen en andere 'geesten' vast te leggen met behulp van primitieve fotocamera's, thermographen en geluidsopnametoestellen. Ook deze pogingen liepen echter steeds weer op mislukkingen uit en sinds omstreeks 1950 komt men dergelijke dwaasheden haast niet meer tegen.

EEN laatste poging om het 'bovennatuurlijke' wetenschappelijk te onderzoeken werd gedaan door speciaal hiervoor ingerichte instituten, waar men – ook in Nederland – serieus 'parapsychologische verschijnselen' bestudeerde. Hieronder worden gerekend helderziendheid, gedachtenoverbrenging, beïnvloeding van het toeval enz., waarvan men de aanwezigheid niet uitgesloten achtte. Maar heden ten dage gelooft praktisch geen wetenschappelijk onderzoeker – vooral niet van de jongere generatie – meer in deze mogelijkheden. Steeds weer is nl. gebleken, dat bij dergelijke experimenten een belangrijk criterium voor betrouwbaarheid afwezig is: proeven die in één der laboratoria lukten konden niet worden gereproduceerd door een andere onderzoeker.

DE diepere oorzaak van ons wantrouwen in al deze onderzoeken ligt volgens Evans daarin, dat in ons tijdperk de scheiding van het heelal in een stoffelijk en in een onstoffelijk deel steeds meer verdwijnt. De achtergrond van deze tweedeling werd nl. gevormd door het religieuze dogma, dat de mens een onsterfelijk schepsel is dat bestaat uit een onvergankelijke ziel in een aards lichaam. Thans echter

eindigt de droom van 's mensen onsterfelijkheid en met hem een groot stuk bijgeloof.

EEN en ander neemt niet weg dat de belangstelling voor het 'occulte' in bepaalde vormen nog steeds blijft leven bij vele mensen. Juist in onze tijd van geweldige technische vooruitgang schijnt er een stijgende markt te bestaan voor alle mogelijke soorten van onzin. Men krijgt de indruk dat – hoe meer mogelijkheid tot inzicht de wetenschap ons aanbiedt – hoe meer mensen met schrik merken hoe weinig ze weten. Om zich gerust te stellen en hun weg te vinden, willen ze weten wat er 'in de sterren' voor hen geschreven staat. Vele couranten en tijdschriften vinden een kolom met 'astrologie' noodzakelijk. Grappig is in dit verband de nieuwste zakelijke ontwikkeling, die voor deze kolder gebruik maakt van een van de laatste vindingen van de techniek: de computer. In New York is er een nieuw instituut ontstaan dat met behulp van dit instrument tegen betaling van 15 dollar per stuk (!) een 20 bladzijden tellend 'persoonlijke horoscoop' levert. De samenstelling hiervan kost op deze wijze slechts een minuut tijd, terwijl een ouderwetse waarzegger hiervoor een hele werkweek nodig zou hebben. Men ziet: ook de stomheid kan profiteren van de wetenschap!

Ir. O. B.

Houtsnede F. Masereel

Radiolezingen

HILVERSUM II (radio)

15 juni 1969, 9.45-10.00 uur: A. L. Constandse:
De meidagen van Amsterdam.

Vandaag moet ik twee dingen doen – onder andere tenminste –: dit stukje schrijven en een keurige Franse brief opstellen om, met in acht-neming van de nodige subjonctieven, te vragen of we ook deze vakantie weer mogen kamperen op de meest goddelijke wei van Frankrijk. 't Mag altijd, maar gezien de boze en ontzagwekkende reputatie van de eigenaar, vragen we het altijd maar weer heel beleefd en met Kerst sturen we hem een mooie kerstkaart met veel sneeuw en onze allerbeste wensen. Dan krijgen we prompt een kaart terug met iets vriendelijks erop geschreven en die zouden we dan wel willen inlijsten, zo vereerd zijn we ermee.

Deze vakantie zal in het teken staan van veel jonge mensen, want onze vrienden en wij zullen de enige volwassenen zijn; vier in getal, die drie weken lang omspoeld worden door acht jongelui, tussen de vijftien en negentien jaar, met vijf gitaren en grootse plannen om er een bijzonder fijne vakantie van te maken. Dat zal het ook wel worden, denk ik. In ieder geval met meer Bob Dylan, Joan Baez, Sartre en wat er verder te protesteren en te filosoferen valt, dan de voorgaande jaren, toen het kroost nog jonger was; geringer in aantal, zonder vrienden en vriendinnen erbij, met maar één blokfluit en wij nog de toon aangaven, wat overigens ook nooit onplezierig was, als ik het in alle bescheidenheid zeggen mag.

Maar nu zijn we dan de familie, die zoveel jeugd in z'n vakantie doet en ik verheug me er heel erg op. Veel bij de tenten zullen ze waarschijnlijk wel niet zijn, want ze krullen hun eigen wegen naar hun eigen vermaak wel vinden maar toch zal alles anders zijn, omdat we zelf in gezelschap van jonge mensen ook anders zijn.

Dat doet me ook denken aan het laatste H.V.-Congres, waar zo opvallend veel 'jongeren' – zoals dat dan heet – rondliepen; niet alleen als afgevaardigden, maar ook als functionarissen. Iedereen verheugde zich daar enorm over en terecht, maar voor de 'oudere' generatie bracht het, behalve vreugde, ook bezorgdheid met zich mee, want zeiden ze: 'Als we deze mensen nu maar weten te boeien, anders zijn ze zo weer verdwenen'. Deze zorg kan ik niet delen. In de eerste plaats zijn ze helemaal vrijwillig bij het H.V. gekomen; een enorm bedrijf zo langzamerhand en daar zullen ze onvermijdelijk wel eens dingen tegenkomen, die hun niet aanstaan, maar dat vinden ze overal. Natuurlijk zullen ze om bepaalde dingen grinniken en het anders willen doen maar wat geeft dat. Er zijn meer wegen, die naar Rome leiden; ofschoon Rome in ons geval een dubieus reisdoel is. Rome komt wel naar ons maar daar hebben we 't nu niet over.

En als deze jonge mensen op een gegeven moment de kans krijgen om hun positie elders te verbeteren en ze doen dat niet omdat ze het zo zielig voor het Verbond vinden, dan is het met dat Verbond niet zo best gesteld. Een andere kwestie is, dat ze mogelijk in de toekomst er niet aan denken om andere banen te accepteren; niet omdat wij en onze manier van humanisme bedrijven zo boeiend zijn maar omdat er eenvoudig een magische kracht van het Verbond uitgaat en omdat ze gegrepen zijn door die wonderlijke Club, waar nog zoveel niet gedaan is en zo weinig echt niet kan. En nu: Monsieur Caunac, die waarschijnlijk nog nooit van Humanisme gehoord heeft en die we 't nooit zullen uitleggen, omdat we daar in de vakantie veel te lui voor zijn.

De vruchten van de boom der kennis zijn het altijd waard, dat men daardoor het paradijs verliest.

ERNST HAECKEL
Bioloog (1834-1919)

De boodschap van Erasmus

IN een door oorlog en godsdiensttwisten verdeeld Europa komt in 1555 een godsdienstvrede tot stand in Augsburg. Voortaan zal in Duitsland de evangelische, d.w.z. de lutherse kerk dezelfde rechten hebben als de rooms-katholieke en zullen de verhoudingen in dit land bepaald worden door de regel 'Cuius regio, eius religio'. In het algemeen gesproken: het geloof van de landsheer is bepalend voor dat van zijn onderdanen.

DE katholieke kerk bezint zich op haar leer en voert zuiveringen in haar organisatie door. De kerkleer zal als van ouds berusten op de vulgata. En Erasmus wordt tot een ketterschrijver verklaard. Zijn werken worden verboden. In Polen, in Bohemen en in de Zuidelijke Nederlanden wordt de hervorming door de contra-reformatie teruggedrongen. In Frankrijk werden na 1562 niet minder dan 8 godsdienstoorlogen gevoerd, tot eindelijk op 13 april 1598 koning Henri IV aan de Hugenoten het Edict van Nantes schonk, waarbij het de protestanten vergund werd vrij hun godsdienst te belijden. (Behalve in Parijs en nog een paar andere steden.) In de Lage Landen voert Karel V en later zijn zoon Philips II een vergeefse strijd tegen de 'ketteren'. Uit die strijd wordt de opstand geboren, die de Spaanse dwingelandij verdrijft en tot onafhankelijkheid leidt van deze gewesten. De Republiek der Zeven Provinciën ontwikkelt zich tot een macht, waarmede Europa rekening te houden heeft, terwijl voor Spanje, – tragisch noodlot der geschiedenis – de oorlog in de Nederlanden het begin betekent van het einde van zijn wereldmacht.

WAT is bij dit alles overgebleven van de verzoening tussen de partijen, zoals Erasmus die had nagestreefd? De gouden tijd, waarvan hij

eens gedroomd had, is niet gekomen. Katholiek en protestanten staan feller dan ooit tegenover elkaar. Het door Erasmus zo gevreesde schisma is definitief geworden. Het schijnt met de invloed van Erasmus, eens zo machtig, gedaan te zijn. De zaken ontwikkelen zich in een richting, waarbij hij als toeschouwer ter zijde staat. Maar men vergiste zich niet. De R.K. kerk moge de geestelijke nalatenschap van Erasmus hebben verworpen, het calvinisme moge zich bezinnen op een dogmatiek, nog onverdraagzamer dan die van de gehate R.K. kerk, de wereld heeft haar erfdeel aanvaard.

DE humanisten hebben een bres geslagen in de oude opvattingen, waarbij zonde en straf centraal stonden, welke zich niet meer laat dichten, noch door het katholicisme, noch door het calvinisme. Professor Huizinga meende, dat Erasmus bij wijlen de man scheen, die niet sterk genoeg was voor zijn tijd, dat in die forse zestiende eeuw de eiken kracht van Luther, de stalen scherpste van Calvijn, de gloed van Loyola nodig waren, niet de fluwelen zachtheid van Erasmus. Dit is zeer mooi, zeer retorisch gezegd, maar toch zou ik er de voorkeur aan geven de zestiende eeuw niet alleen als 'fors', maar vooral ook als 'fanatiek' te kwalificeren. In de strijd van redelijkheid tegen fanatisme moest de zachtheid van Erasmus en van zijn mede-humanisten wijken voor de hardheid der hervormers, althans voorlopig. 'De humanisten verstomden', klaagt de beroemde geschiedvorser Jacob Burckhardt, 'de wetenschap raakte tientallen jaren achterop.'

WAT is uiteindelijk uit dit alles gegroeid? De R.K. kerk is op het ogenblik in volle beroering. De veranderingen die aan de orde zijn, zouden Erasmus verheugd hebben. In het protestantisme is de hardheid van Calvijn grotendeels verdwenen. Het vraagstuk van de predestinatie is alleen nog maar interessant uit historisch oogpunt. En hoe staat het met Erasmus? Was hij alleen de verlichter van zijn eeuw en is dat wat hij geleerd heeft voor ons van geen waarde meer? Integendeel, hij heeft een boodschap nagelaten, die van alle tijden is, die de mens, humanistisch of christelijk zal blijven aanspreken. Zijn boodschap is een appel aan de goede gezindheid van de mens, waarin hij vertrouwen heeft, ondanks al zijn spot met hem. Het gaat om humanisme en moralisme, om vrijheid en verdraagzaamheid, om verzoening en vrede. Het zijn de waarden, waar het in de wereld op aankomt.

IN een tijd, dat Machiavelli zijn 'Il Principe' (De Vorst) schreef en de vorsten daarin raadden, zich in hun politiek uitsluitend te laten leiden door het grofste eigenbelang, maande Erasmus Karel V tot vrede en rechtvaardigheid in zijn geschriften: 'Querela Pacis' (Vredesklacht) en 'Dulce Bellum inexpertis'. (Wie zoet hem ziet, kent d'oorlog niet.) Begrepen is zijn boodschap niet altijd, zeker niet in de decennia volgende op zijn dood. Om hem te begrijpen, was een dosis redelijkheid onontbeerlijk en daarvoor was in die jaren van godsdienstig fanatisme weinig plaats. Redelijkheid en fanatisme gaan nu eenmaal niet hand in hand. Maar helemaal verstikken kon het fanatisme de redelijkheid niet. Altijd zijn er mensen geweest, op wie het fanatisme geen vat had, die daarvoor immuun waren.

ONZE vaderlandse geschiedenis kent daarvan vele voorbeelden. Om er slechts één te noemen. Willem van Oranje, de grondlegger van onze staatkundige vrijheid, had de boodschap van Erasmus goed begrepen. Het doet daarbij weinig ter zake, of hij Erasmus zelf gelezen heeft, of dat de ideeën van Erasmus via anderen tot hem gekomen zijn, wat waarschijnlijk is. Een feit is het, dat zijn gedragingen van een Erasmiaanse gezindheid getuigden. Daaraan doet niet af, dat hij zich in 1573 door deelname aan het Avondmaal nauwer aansloot bij de calvinisten. Hier waren politieke overwegingen in het geding. De calvinisten toch vormden, ondanks hun betrekkelijk gering getal, hier te lande een voorhoede in de strijd tegen Spanje. Men zou hen een stoottroep kunnen noemen. De prins had ze nodig. Hun onverdraagzaamheid in godsdienstige zaken strookte echter in het geheel niet met de tolerante opvattingen en gevoelens van de Zwijger. Hem stond algemene vrijheid van godsdienst voor de geest.

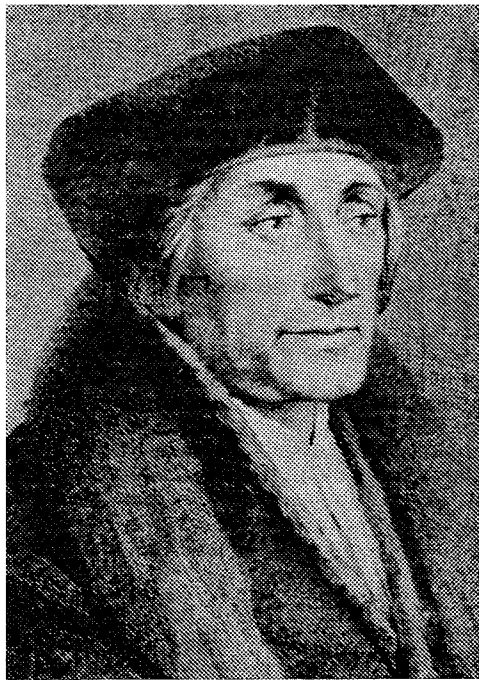
ZEER typerend blijkt zijn verdraagzaamheid uit een voorval, dat zich in Utrecht afspeelde. Daar oefende de uit Rotterdam gevluchte pastoor Huibert Duifhuis een tijdlang de dubbele functie uit van pastoor en predikant. Nadat hij voor zijn roomse toehoorders de mis gelezen had, wendde hij zich tot zijn hervormd publiek in een preek. En Willem van Oranje bevond zich eens onder zijn gehoor. Hij was zo ingenomen met de predikatie, dat hij verklaarde nooit een betere te hebben gehoord. De calvinisten waren met het optreden van Duifhuis niet zo in hun schik. Zij beklagden zich ernstig bij de prins over deze voorganger, over deze 'paep, hond, libertijn en wolf in de schaapskooi', zoals zij hem naar het lieflijk gebruik van die tijd betitelden. Veel bereikten zij niet met hun klachten bij de prins. Hij vermaande hen tot 'vrede en enigheid'. Kan het Erasmiaanser?

DIT voorbeeld zou met vele andere kunnen worden aangevuld. Men denke slechts aan Hugo de Groot, wiens eerste gang bij zijn tijdelijke terugkeer in de Republiek, het koperen standbeeld van Erasmus gold, in 1622 in Rotterdam opgericht. Dat in de Republiek een man als Descartes kon werken, dat Spinoza hier leven kon, is waarachtig niet de verdienste van de 17-eeuwse calvinistische predikanten, maar uitsluitend te danken aan de Erasmiaanse geest, die levend gebleven was in de Nederlanden, niet het minst onder de regenten. Met de verdrijving van de remonstranten van de Synode van Dordrecht en het ter dood brengen van Johan van Oldenbarnevelt, waren de 'rekelijken' geenszins uitgeschakeld.

NATUURLIJK mogen wij ons van het Erasmiaanse van de magistraten in de Republiek geen overdreven voorstelling maken. De handelsbelangen wogen bij deze heren zeer zwaar en dreven hen uiteraard al in de richting van tolerantie. Niettemin, zonder Erasmus zouden de verhoudingen in die eeuw minder tolerant geweest zijn. Het gaat niet aan al degenen, die na Erasmus de banier gezwaaid hebben voor waarden hiervoor vermeld, tot de leerlingen van Erasmus te tellen. Wie zou trouwens in staat zijn te meten, wat aan de invloed van Erasmus mag worden toegeschreven, wat aan de invloed van anderen te danken is en wat voortgekomen is uit eigen scheppend denken? Hoeveel zullen onbewust zijn invloed ondergaan hebben door de lectuur van schrijvers, die hun inspiratie aan Erasmus ontleenden? Men hoort nog al eens, dat van alles wat Erasmus geschreven heeft, nog maar zeer weinig gelezen wordt. Dit moge waar zijn, even waar is het, dat het deel waar het op aankomt aan de cultuurschat der mensheid is toegevoegd.

J. L. SLUIJTER

Erasmus

Mrozek's betrekkelijkheden

DE negenendertigjarige Pool Slawomir Mrozek heeft, toen na de 'doo' in zijn vaderland de 'vorst' weer verstarring en verstijving bracht, zijn land verlaten. Hij heeft het Oostblok de rug toegekeerd, leeft en werkt thans in het Westen. Mrozek is een veelzijdig man: satiricus, cartoonist en toneelschrijver. Hij vond in zijn land een bewonderend publiek. Daarbuiten niet minder. In Nederland werden zijn satirische verhalen vertaald, verscheidene van zijn stukken gespeeld. Twee gezelschappen hebben elk een stuk van hem op hun repertoire: de Nederlandse Comedie Tango onder regie van de zevenentwintigjarige Duitser Heinz Engels uit Düsseldorf; de Toneelgroep Theater Herdruk (Drugie Danie) onder regie van Theo Kling

Scène uit 'Tango'. Van l. naar r.: Elisabeth Andersen, Loudi Nijhoff, Bob de Lange, Marja Habraken en Alex van Royen.

TWEE zeer verschillende, nochtans nauw verwante stukken. Mrozek blijkt telkens weer gefascineerd te worden door het probleem van de nalatigheid van de oudere generaties en de evenzeer falende opstandigheid van de jonge generaties. En de nimmer aflatende, altijd weer zegevierende macht van de geconsolideerde, eens revolutionaire rechtsorde. Deze schrijver is geboren en getogen in een communistische maatschappij. Het is daarom niet verwonderlijk, dat hij een geschoold dialecticus is. Zijn toneelstukken zijn opgebouwd met de beheersing van de dialectiek. Zij leiden niet tot een oplossing van politieke of maatschappelijke vraagstukken, niet tot een eenheid van tegengedelen, maar zij dwingen tot nadenken over de betrekkelijkheid aller dingen. In een interview heeft Mrozek zijn visie beknopt weergegeven. De rode vlag – de kleur rood – in zijn jeugd het symbool van de revolutie, maar al gauw het symbool van de gevestigde orde, van de macht. In het Westen is dat rood voor sommige jongeren nog altijd de kleur van de revolutie.

ZIJN stuk *Tango* is een familiedrama. De oudsten zijn stervensbereid of zij huilen met de wolven in elk bos; de ouderen zijn non-conformisten om het non-conformisme, dat zij ongewijzigd in stand houden. De jongeren prediken de opstand van de orde-scheppende reactie, dan wel de bevrediging van de elementaire menselijke gevoelens. De huisknecht verpersoonlijkt het collectieve geweten, de domme macht onder alle omstandigheden. Een cerebraal stuk?

In elk geval geen psychologisch drama, nog minder een naturalistisch drama of een satirische klucht, al zit het vol bittere, navrante humor. Het heeft veeleer de aanpak van de allegorie, want ieder van de figuren staat voor een groep in de maatschappij, waarvan het gezin de weerspiegelende kern is. De dommekracht slaat de zwetsende zoon-vol-goede-bedoelingen met één slag neer. Hij wordt nutteloos en dus hinderlijk. De oom laat zich ten dans – de Tango – voeren door het collectieve geweten, de knecht Eduard. Vader Stomil houdt zijn non-conformisme en zijn experimenteer-

drift van gemist kunstenaar in stand. Oma heeft het dan al gelaten opgegeven, zij heeft in alle gemoedsrust de dood aanvaard. Loudi Nijhoff, Elisabeth Andersen, Bob de Lange, Alex van Royen, Marja Habraken, Rudolf Lucieer en Paul Brandenburg spelen deze even grimmige als milde allegorie op voortreffelijke wijze.

HERDRUK, geschreven in een dialoog waar geen woord te veel in staat, vol met associatieve elementen, maakt de dreiging bewust van het steeds weer opduikende totalitarisme. De Geest, die de idylle van Papa met zijn schoon-dochtertje komt verstoren (generatieprobleem) draagt een Napoleontisch uniform, spreekt Hitler-, als men goed luistert Stalin-taal, en hij heeft zich met een rode vrouwenpruik vermomd met daaronder een helm-hoge schedel: louter hersens, nauwelijks hart. Hij is gestorven, maar hij leeft door. De zoon, het Joch, ziet door de bomen het bos niet waar hij doel-loos in jaagt. Onder de zeer open regie van Theo Kling spelen Margreet Blanken, Bernhard Droog, Eric van der Donk en Artur Boni dit familiedrama voor wie zien kan en horen zo helder als een cardiogram.

B. STROMAN

CENSUR IN NEDERLAND

PTT controleert niet alleen buitenlandse post op 'pornografie', maar ook binnenlandse. Eind december stuurde de Amsterdammer Hans de Klonia (35) een door hemzelf vervaardigde nieuwjaarskaart naar zijn vriend Gerben Postma (26) in Rijswijk, aldus het Vrije Volk. PTT hield de kaart op eigen houtje achter en schakelde de officier van Justitie in Den Haag in. Die stuurde in maart een oproep naar Gerben Postma om te verschijnen in verband met een onderzoek tegen een onbekende.

POSTMA werkte toen in Londen. Zijn vrouw belde de officier, maar die wilde niets zeggen. Postma moest maar es langs komen als hij terug was. Postma: 'Maandag ben ik bij de officier geweest. 'Bent u dit?' vroeg hij en hij toonde mij een grote kartonnen envelop met mijn adres erop.

Geen twijfel aan: dat was ik. Toen maakte de officier de enveloppe open. Hij toonde mij de prent. 'Kent u dit?' vroeg hij. Ik antwoordde: 'O God nee.' Maar toen ik de plaat zag, wist ik 't onmiddellijk: dat ding is van Hans. Tegen de officier zei ik: 'Als de posterijen de post kunnen onderscheppen, moeten ze er ook achter kunnen komen wie de afzender is'. Maar de officier zei: 'Als u 't niet wilt vertellen, wordt u waarschijnlijk als verdachte beschouwd wegens het bestellen van pornografie.' Toen gaf hij me de kaart in handen.'

'ER zat een persoonlijke boodschap van Hans bij. En toen vertelde ik de officier, dat Hans de Klonia de afzender was. De officier zou 't allemaal uitzoeken. Hij vroeg of ik Hans goed kende. Of ik van kinderen hield. Of ik Hans vaak zag. En ik vertelde hem, dat als ik post van Hans kreeg, die altijd beschadigd was. Ik was razend, dat ze mijn post hadden achtergehouden. Maar de officier zei, dat de Nederlandse posterijen verantwoordelijk zijn voor het geestelijk welzijn van het Nederlandse volk. Zij hebben tot taak datgene te bezorgen dat hun is toevertrouwd en dat goed voor de ontvanger is. Dat zei de officier, maar ik antwoordde hem, dat ik het als Nederlands staatsburger zeer belachelijk vind, dat de posterijen over mijn geestelijk welzijn moeten waken. De officier vond mij toen recalcitrant.' Tot zover het ontstellende verhaal over officiële schending van het briefgeheim ten aanzien van zuiver particuliere post!

Geestelijk leven, een staatszaak?

DE Minister van Financiën, dr. H. J. Witteveen, wil een eind maken aan de subsidiëring van de kerken. De redactie van Mens en Wereld (22/3) citeert met enige instemming De Volkskrant en dit dagblad is het wel eens met de minister. De vraag is echter waar het bij de minister om gaat. Zowel zijn beleid als zijn politieke herkomst kennende, zijn er twee mogelijkheden.

WAS de Minister van Financiën aan het woord, die hoe dan ook wil besnoeien op de staatsuitgaven en er ditmaal een principieel ethisch sausje aan heeft toegevoegd? Of was het dr. Witteveen, die handelde vanuit de beste liberale tradities? Beide vragen zijn misschien met 'ja' te beantwoorden, maar in beide gevallen zijn er verstrekkende consequenties.

BIJ een op bezuinigingen uit zijnde minister kan men verwachten dat de eerste stap gezet wordt op de weg naar nog meer afschaffen van subsidies. Een vergelijking dringt zich bijvoorbeeld op met het culturele leven. Men kan er van uit gaan dat als men daaraan zo'n behoefte heeft, men er ook maar voor moet betalen. Waarom bijvoorbeeld toneel gesubsidieerd (voor dit jaar geraamd op ruim 18 miljoen), terwijl circa 95% van de bevolking nimmer een schouwburg bezoekt? (Toneelcriticus Hans van den Berg in het toneelnummer van het tijdschrift Kentering.)

ALS dr. Witteveen gehandeld heeft van uit liberale tradities, dan is hij wel wat onvolledig door zich alleen tot de financiën te beperken. Hij had zich, tezamen met zijn collega van Justitie (ook liberaal), eens over het gehele achtste hoofdstuk van de Grondwet kunnen buigen, dat de fraaie titel draagt 'Van de godsdienst'. En passant hadden zij dan ook nog even kunnen kijken naar de uit 1853 daterende 'Wet tot regeling toezigt op de onderscheidene kerkgenootschappen'. De grondwetsartikelen 181 t/m 187 handelen o.m. over de vrijheid van het belijden van godsdienstige meningen, gelijke bescherming aan alle kerkgenootschappen, het genot van dezelfde burgerlijke en burgerschapsrechten voor de belijders der onderscheidene godsdiensten, alsmede gelijke aanspraak op het bekleden van waardigheden, ambten en bedieningen, het recht van godsdienstoefeningen binnen gebouwen en besloten plaatsen. Wellicht waren deze bepalingen in 1815 noodzakelijk, maar anno 1969 lijken ze nogal overbodig. Temeer daar dezelfde grondwet iedere Nederlander bescherming van persoon en goederen (art. 4) toekent, vrijheid van drukpers (art. 7), het recht van vereniging en vergadering (art. 9).

VANUIT een humanistisch en niet-juridisch gezichtspunt is het gehele hoofdstuk 'van de godsdienst' een restant uit voorbije tijden, curieus maar weinig adequaat. Bovendien accentueert het een exclusieve positie van de kerken, die niet meer in overeenstemming is met de werkelijkheid en door moderne christenen ook niet meer op prijs wordt gesteld. Elk kerkgenootschap kan beschikken over een rechtspersoonlijkheid in de vorm van een ver-

eniging (koninklijk goedgekeurd) of van een stichting met alle daaruit voortvloeiende rechten en verplichtingen. Ook het recht op een persoonlijk geweten en het hebben van gedachten alsmede het uitdragen van die gedachten is geen exclusief kerkelijke aangelegenheid, maar behoort tot de grondrechten van ieder mens.

BLIJFT natuurlijk toch de vraag of rechtspersoonlijkheid bezittende genootschappen op godsdienstige of geestelijke grondslag in aanmerking dienen te komen voor overheidssubsidie. Dit is een zaak van politieke maatschappijvisie en de wegen der humanisten van liberalen huize en die van socialistischen huize zouden hier weleens uiteen kunnen gaan. Scheiding tussen kerk en staat zegt de 19e eeuwse liberaal. De 20ste-eeuwer zegt hem dit na en betreft daarbij het gehele geestelijke en misschien ook wel een groot deel van het culturele leven.

VANUIT een socialistisch-humanistische visie kan men tot een ander standpunt komen. Erich Fromm wijst er in zijn boekje 'Marx' visie op de mens' op dat het liberalisme 'vrijheid van het individu eist tegenover elke inneming van de kant van de wereldlijke autoriteit teneinde de kapitaalbezitters in de gelegenheid te stellen de arbeid van de meerderheid der bevolking te exploiteren'. Dit, zo schrijft Fromm, 'leidde er anderzijds toe dat men staat en maatschappij het recht ontzegde om te trachten de 'vrijheid tot individu' te verwerklijken; d.w.z. dat het liberalisme niet alleen moest aandringen op de scheiding van kerk en staat, maar dat het ook moest ontkennen dat het de functie van de staat zou zijn, zekere geestelijke en morele waarden te helpen verwezenlijken.

REKENT men het echter wel tot de plicht van de staat om het zijne bij te dragen tot het realiseren van de vrijheid tot geestelijk leven, zijnde ook de grondslagen van zijn eigen bestaan, dan blijft de vraag: op welke wijze. De kerkelijke en geestelijke genootschappen kunnen zeker niet uitgeschakeld worden en behoeven dit ook niet, juist nu zich in de kerken een omwenteling aan het voltrekken is van autoritair-conformistisch denken naar dienstverlening en open handelen. Zo goed als de overheid zich niet bemoeit met de inhoud van toneelstukken en desondanks toneelgezelschappen blijft subsidiëren, zo goed kan zij rechtspersoonlijke godsdienstige en geestelijke genootschappen subsidiëren. Zij dragen namelijk op hun wijze bij aan de geestelijke volksgezondheid in onze samenleving. Misstanden, zowel nu als in het verleden, dienen buiten beschouwing te blijven, want die kunnen overal en altijd voorkomen. Ook dient buiten beschouwing te blijven dat deze instellingen hun bijdrage weleens leveren op een wijze die de op dat moment regerende overheid niet convenienceert (vredebewegingen bv.). Ook is de betekenis van deze genootschappen niet af te meten aan het aantal hunner leden, maar veeleer aan de kracht hunner argumenten. Een moeilijk te hanteren criterium voor de overheid, maar regeren is nu eenmaal geen eenvoudige zaak.

M. W. VERDIJN

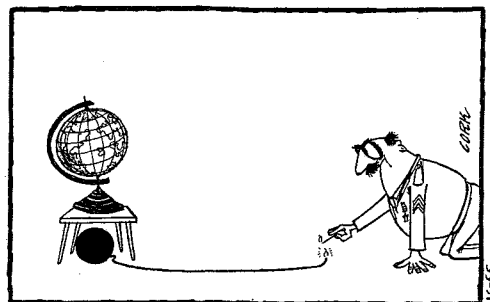
Maagdenhuis

DE 'bezetting' door studenten van het Maagdenhuis is in vele kringen afkeurend beoordeeld. Maar men moet zich wel realiseren, dat sinds verscheidene jaren de protestuitingen een andere vorm hebben aangenomen. Wat voorheen door stakingen werd gedemonstreerd, openbaart zich nu in de trant van bezetting van universiteiten, gebouwen en fabrieken. Vandaar dat de democratische partij D'66 zich op 1 juni aldus heeft uitgesproken: 'Bezetting van een gebouw als machtsmiddel om reëel overleg af te dwingen is in algemene zin aanvaardbaar en zelfs gewenst'. Natuurlijk wordt daaraan toegevoegd: 'Voorwaarde is dat geen schade wordt aangebracht aan personen of goederen, terwijl feitelijk moet vaststaan dat bij de andere partij geen bereidheid aanwezig was tot serieus overleg'.

MAAR bij de actie der studenten speelde nog een andere factor mede. Het ging niet alleen om volledige medezeggenschap en het recht om mede te beslissen inzake de organisatie en het doel van de studies. Wat dit aangaat schaarde de wetenschappelijke staf zich achter de eisen, zoals die door de studenten waren geformuleerd. Behalve enige geruchtmakende uitzonderingen - die de regel bevestigen - zijn er geen geschillen tussen docenten en studenten, die reeds geruime tijd nauw samenwerken bij het vaststellen en indelen van de leerstof. De bezetting van het Maagdenhuis (waar de administratie van de Amsterdamse universiteit is gevestigd) was tevens bedoeld als een maatschappelijk protest: een protest tegen de poging, intellectuelen als bedienden van economische en politieke machten te gebruiken en ook de wetenschap daaraan dienstbaar te maken.

TEGEN zulk een serviliteit van het menselijk intellect aan gevestigde machten, aan gezag en leger, was het studentenprotest mede gericht. De sociale verantwoordelijkheid der intellectuelen werd duidelijk onderstreept. Dit is het positieve aspect van het studentenverzet, en het kan een mogelijke humanisering der gemeenschap slechts ten goede komen.

CONSTANDSE

De leiders van de wereld zijn altijd stomp-zinnig geweest, maar zijn in het verleden nooit zo machtig geweest als ze nu zijn.

BERTRAND RUSSELL

Militairen, Priesters en Indianen

HET is altijd moeilijk voor een man zonder vaderland, zonder familie, zonder fortuin en zonder God, om een analyse te maken van situaties of factoren op godsdienstig gebied. Niettemin heeft degeen die dit schrijft geloof en strijdlust, hij is niet onpartijdig, hij heeft een uitgesproken ambitie: bij te dragen tot het ontstaan van een familie, van een vaderland. Een revolutionair die zich op deze wijze presenteert kan en mag de godsdiensten niet geringschatten of loochenen, noch hun plaats in de geschiedenis. Maar hij wil proberen een algemene indruk te geven van de stappen door de katholieke kerk ondernomen vanaf de tijd dat zij opkwam in Perú tot op heden.

DE verovering van Perú (XVIde-eeuw) was een onderneming die door militairen en priesters tot stand werd gebracht. De Spanjaarden brachten niet alleen het paard en het buskruit, maar ook hun instellingen: de monarchie, het militarisme, de kerk en het feodale grondbezit. Het zijn de soldaat en de priester die twee verschillende en parallelle werelden schiepen: de wereld van hen die werken, en de wereld van hen die van dat werk de vruchten plukken; de levenssfeer van hen die rijkdommen uit de grond halen en van degenen die daarvan profiteren; de wereld van hen die een degen en soutane dragen en de wereld van de naakten; van hen die in paleizen en kloosters wonen en van hen die in hutten huizen; kortom het zijn de soldaat en de priester die de wereld van de heer en de wereld van de slaaf schiepen... in naam van God en Vaderland.

WIE de geschiedenis van Perú en heel Latijns-Amerika bestudeert, zal zien dat het de missionaris is die de normen en wetten dicteert. De moord op Atahualpa, de laatste keizer van het Incarijk, had godsdienstige gronden. Dit feit wordt gezien als het eerste optreden van de Inquisitie in Perú. Terwijl de Spaanse soldaat veldslagen won, namen de Dominicaanse priesters de Incatempels en paleizen in bezit. Zij waren meesters in het verenigen van heidense en christelijke riten. Deze versmelting van riten is niet een typische trek van de Peruaanse verovering. Het katholicisme is van oudsher gekenmerkt door zijn opportunisme. De katholieke Kerk kan zich de wettige erfgename noemen van het Romeinse keizerrijk waar het de assimilatie betreft van de aan haar macht onderworpen volken.

HET onderzoek naar de oorsprong van de hoogtijdagen van de kerkelijke kalender heeft verbazingwekkende feiten aan het licht gebracht. Frazer analyseert het als volgt: 'In zijn geheel beschouwd vallen de christelijke hoogtijdagen en de heidense feesten waarlijk te veel en te vaak samen om nog van toeval te kunnen spreken. Dit duidt erop dat de kerk zich in het overwinningsuur gedwongen voelde een compromis te aanvaarden met zijn overwonnen, maar nog steeds gevaarlijke tegenstander.'

DE godsdienst van het Incarijk droeg het karakter van een sociale en politieke instelling. Religie en staat waren één, alles wat van religieuze oorsprong heette was gevoed door dadelijkse en spontane gebruiken, die een agra-

risch volk eigen zijn. De stammen die tot het Incarijk behoorden geloofden in de goddelijkheid van de Inca's. Hun levensbeschouwingen stemden volkomen overeen met de geest van hun agrarisch en huiselijk bestaan. De theokratie berustte op het alledaagse en empirische, niet op de miraculeuze kracht van een profeet noch op zijn woorden.

Door zijn weelderige liturgie, zijn spectaculaire en tragische eredienst en zijn vrijwel onbegrensd opportunisme, was het aan het katholicisme mogelijk, dit eenvoudige volk te boeien. Het toeëigenen van heidense feesten, eeuwen terug reeds begonnen, werd voortgezet in Perú.

DAAR zij niet op godsdienstige tegenstand stuitten konden de Spaanse priesters zich aan genietingen en uitbuiting overgeven en trachtten het rijk van de koning en de paus uit te breiden. Telkens wanneer de Indiaan in opstand komt smoorde de conquistador de opstand in bloed en vuur, in naam van God en Vaderland... Tijdens de Spaanse overheersing werd het priesterambt het hoogst aangeslagen. Voor de topfiguren die zich aan dit ambt wijdde betekende dit: in paleizen wonen, gerespecteerd en gevreesd worden, en tevens een voortdurende vergroting van bezit, hetzij door erfenis, hetzij omdat de kerk goederen van ongelovigen vorderde.

AAN de andere kant hield de kerk de bevolking afzijdig van de levende intellectuele stromingen. Zij heeft zich altijd gekenmerkt door het gebruik van het latijn, een dode taal. De zogenoemde strijd voor onafhankelijkheid in de 19de-eeuw onder leiding van 'criollos', kinderen van Spanjaarden, geboren in Perú, had

F. Masereel: Mens en Oorlog

geen enkele ideologie. Hij betekende een breuk met het Spaanse hof, maar niet met de feodale instellingen. Om die reden proclameerde de republikeinse constitutie de katholieke kerk tot staatskerk. En ondanks de 'nieuwe orde', was er niets veranderd; de clerus bleef staan aan de kant van de nieuwe regeerders, de Indianen bleven werken en sterven zoals voorheen.

IN onze tijd wordt de katholieke godsdienst nog door de Peruaanse staat bij de wet beschermd. Volgens de statistieken is 83% van de bevolking katholiek, maar volgens andere statistieken is 57% van die bevolking analfa-beet. De honger veroorzaakt een uiterst hoge kindersterfte, de ellende, het alcoholisme en de werkloosheid stijgen met de dag. Desondanks heeft degeen die dit schrijft het vaste vertrouwen, dat spoedig een nieuw geloof zal groeien in het ontwakend bewustzijn van hen, die meer dan vier eeuwen terug in naam van God en Vaderland met het zwaard werden onderworpen.

OSWALDO SALAZAR

(Vertaling van Nora Visser en Lydia Bruins)

MENSEN ZOALS WIJ

In verband met het herdenken van 20 jaar 'rechten van de mens' maakte de heer J. de Leede ons attent op o.a. het boekje 'Mensen zoals wij' van Ina Corinne Brown, Amerikaanse antropologe. De ondertitel luidt: 'Begrip voor andere culturen'.

De schrijfster begint met te wijzen op het verschijnsel dat een ieder, iedere samenleving het eigen cultuurpatroon als gewoon en juist pleegt te gevoelen en de neiging heeft ten aanzien van anderen, alle anderen, te generaliseren: de Indianen, de primitieve volkeren, het Oosten, enz. Ze beschrijft vervolgens de gewone dingen die alle mensen bezighouden zoals het samen-leven, het werk, de alles doordringende religies die bepalen wie-wat-mag en wie-wat-doet, de overdracht hiervan, van de kennis en van de visie waar het op aankomt (volgens die culturen). Een visie die uiteraard overal een andere is en die je juist door de gewone manier van vertellen even in de plaats van die betreffende mensen doet gaan staan.

Ina Brown bespreekt nergens een cultuurpatroon in zijn geheel maar weet wel voelbaar te maken dat alles daarin met elkaar een totaliteit vormt. Ze behandelt per hoofdstukje apart bijvoorbeeld de familiebanden, het huwelijk, het eten, het kleden en beschrijft dan, soms op kostelijke wijze, kenmerkende bijzonderheden van overal; de onze vaak inbegrepen. Deze laatste soms bekeken vanuit een andere cultuur (onze rechtspraak bijvoorbeeld bij moord en onze oorlogen, gezien door koppensnellers-ogen). De kralen waar 'ze zo blij mee waren', polygamie, het zg. ontbreken aan efficiency, de priester/magiërs, maar ook onze eigen normen en onze hoogmoedige woorden 'onderontwikkeld' en 'achtergebleven' krijgen al lezende andere betekenissen.

In de laatste hoofdstukken bespreekt Ina Brown stamreligies naast wereldgodsdiensten, het opkomen en vergaan van ontwikkelingen, wegen naar beschavingen.

Na lezing van een boekje als dit ben ik altijd dankbaar dat mensen met enorme kennis op veel gebied, de moeite nemen om ons in simpele taal en in zo'n kort bestek, zo veel duidelijk te maken. Ina Brown ziet het wanbegrip van de ene cultuur ten aanzien van andere culturen als een grote belemmering. Ze schrijft: 'Als we de tekenen van de laatste jaren goed verstaan zullen we weten dat economische ontwikkeling niet genoeg is'... en... 'Ons probleem is niet hoe gelijk te worden maar hoe samen te leven.'

P. HIENEKAMP-EHRBECKER

'Mensen zoals wij' door Ina Corinne Brown, een Prisma 200 blz. f 2.25.

HET HUMANISTISCH OPLEIDINGSINSTITUUT

verzorgt de opleiding voor functies in de humanistische beweging. In september a.s. begint een nieuwe cursus voor de scholing van:

A: GEESTELIJKE RAADSLIEDEN

B: VORMINGSLEIDERS

De cursus duurt drie jaar. Gedurende twee jaar worden in de periode september tot en met juni colleges gegeven te Utrecht, 's zaterdags om de veertien dagen van 14-18 uur. In het derde jaar valt een stage. De cursus houdt rekening met het feit dat de cursisten doorgaans een dagtaak vervullen.

Vakken zijn: humanistiek, filosofie, andragogie/pedagogiek, groepswork, kennis van het christendom en de bijbel, kennis van de niet westerse religies en sociologie.

Vereisten zijn: een middelbare schoolopleiding en enige jaren voortgezette studie. Leeftijdsgrenzen tussen 25 en 35 jaar. Humanistische gezindheid.

Een commissie van toelating beoordeelt alle aanmeldingen. Mogelijkheden bestaan voor het vervullen van vrijwillige of professionele functies na afloop van de studie.

Cursusgeld: f 400,- gedurende de eerste twee jaar en f 200,- gedurende het derde jaar.

Inlichtingen en aanmeldingen (zo spoedig mogelijk) bij het Instituut, postbus 114, Oudegracht 152, Utrecht, telefoon (030) - 24641.

Zo juist verschenen

HUMANISME

ook uw kijk op het leven?

door C. H. Schonk

Een boekje over het humanisme waarop lang is gewacht. In eenvoudige, heldere taal zet de schrijver de humanistische principes en de humanistische kijk op het leven uiteen.

Het vermogen van de auteur om moeilijke dingen op voor ieder begrijpelijke manier duidelijk te maken, hangt ongetwijfeld samen met zijn eigen levensgeschiedenis. Hij begon op dertienjarige leeftijd als spoeljongen, gaf later leiding aan wetenschappelijke onderzoeken en nam in 1950 de leiding op zich van de humanistische geestelijke verzorging in de arbeiderskampen. Hij heeft veel gespreksgroepen geleid en ook daarmee contact gehouden met de zoekende en vragende mens.

U kunt dit boekje bestellen door storting of overschrijving van f 4,50 op postrekening 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht.

ANNONCE:

TE HUUR

voor gepens. heer, die van buiten wonen houdt, kamer met of zonder verzorging.

Brieven onder nr. 13 adm. Mens en Wereld.

Gezond natuurlijk leven is vegetarisch leven. Een gezaghebbend oordeel over de modernste stromingen op voedingsgebied vindt u in de 'Vegetarische Bode'. Een proefabonnement voor zes nummers ad f 2,50 zal u hiervan overtuigen.

Administratie: Admiraal de Ruijterweg 236 huis, Amsterdam W 2, postgiro 9266.

Verkrijgbaar is het rapport

ECHTSCHIEDING

24 blz. f 2,50

Dit rapport is van een commissie, ingesteld door de Humanistische Stichting Socrates, na een juristenconferentie over dit onderwerp. De inleidingen daarvan verschenen in 1966 in druk onder de titel Humanisten over echtscheiding.

32 blz. f 1,80

Beide uitgaven uitsluitend te bestellen door storting of overschrijving op postrekening 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht.

De zin der Vergelding

van

Prof. Dr. L. Polak

Van dit uit 2 delen bestaande standaardwerk is nog een klein aantal exemplaren in voorraad. Prijs f 7,50 per twee delen.

Bestellingen uitsluitend per giro 30 49 60 t.n.v. Het Humanistisch Verbond - Utrecht.

INDEX-CIJFERS

van de kosten van het levensonderhoud voor gezinnen van hoofd- en handarbeiders (exclusief sociale lasten) volgens opgave van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

1958	117	
1959	118	stijging 0,85 %
1960	121	„ 2,54 %
1961	123	„ 1,65 %
1962	127	„ 3,25 %
1963	132	„ 3,94 %
1964	140	„ 6,06 %
1965	147	„ 5,00 %
1966	156	„ 6,12 %
1967	161	„ 3,21 %
1968	167	„ 3,73 %
1969	?	

Omdat „Aurora” het kapitaal van alle op Index-Benaderingsvoorwaarden gesloten verzekeringen met de bovengenoemde percentages heeft verhoogd, hebben de verzekerde bedragen hun koopkracht behouden.

Hoe gaat dit verder?

In de brochure „Index-Benadering, Hoe en Waarom” wordt verteld op welke wijze „Aurora” haar verzekerden een zoveel mogelijk waardevaste levensverzekering biedt.

N.V. LEVENSVZERKERING-MAATSCHAPPIJ

Aurora

Nachtwachlaan 20, Postbus 9200 Amsterdam - Telefoon 78 33 55